

BİREYİN ULUSLARARASI CEZAI SORUMLULUĞU VE MİLOSEVIÇ DAVASI

Ezeli AZARKAN*

A- GENEL OLARAK

Devlet, uluslararası hukukun öncelikli konularından biridir. Uluslararası hukuk, II.Dünya Savaşı'na kadar yalnızca devletlerarası ilişkilere uygulanan bir hukuk olarak kabul edilmekteydi¹. Ancak, II.Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle insan haklarının uluslararası platformda giderek artan bir destek görmesi ve bu hakların bir çok yerde ağır ihlallere uğraması, uluslararası hukukun, devletin yanı sıra bireylerle de ilgilenmeye başlamasına yol açmıştır².

II.Dünya Savaşı'nda işlenen soykırım suçlarına ilişkin "Nuremberg Mahkemesi"nin aldığı kararlar, uluslararası hukukun yalnızca devletlerarası ilişkilere uygulanacağına ilişkin egemen yaklaşımı değiştirmeye başlamıştır. Söz konusu mahkeme kararları, bireylerin, uluslararası hukuk çerçevesinde işledikleri suçlardan dolayı sorumlu tutulup yargılanabileceğini açık bir şekilde ifade etmiştir³.

* Dr., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Görevlisi.

¹ Uluslararası Adalet Divanına (UAD) yalnız devletlerin taraf olarak dava açmaları ve yargılamalarında olduğu gibi.

² Lyal S. Sunga, *Individual Responsibility in International Law For Serious Human Rights Violations*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1992, s. 1-2.

³ Sunga, *Individual*, s. 139. Lyal S. Sunga, *Emerging system of International Criminal Law*, The Hague, Kluwer Law International, 1997, s. 283. Aynı şekilde B. M. Güvenlik Konseyinin Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin kuruluşuna ilişkin 25 Mayıs 1993 tarih ve 827 sayılı kararında bireylerin ağır insan hakları ihlallerinden dolayı yargılanacağını açık bir şekilde ifade etmektedir (5/25704 of 3 May 1993 ve 17 May 1993). Susanne Walther, "Problems in Blaming and Punishing Individuals For Human Rights Violation; The Example of The Berlin Wall Shooting", *Impunity and Human Rights in International Law And Practice*, Ed. Naomi Roht-Arriaza London, Oxford University Press, 1995, s. 103. Thomas Graditzky, "Individual Criminal Responsibility

Bu başlık altında uluslararası hukukta bireyin konumu incelenirken, bireylerin ağır insan hakları ihlallerinden dolayı uluslararası hukukta ne gibi hukuksal düzenlemelere tabi olduğu konusu irdelenecek ve bu konuya örnek teşkil eden Miloseviç davası incelenecektir.

Gerek doktrinde gerekse uygulamada, uluslararası hukukta bireyin durumuna ilişkin tartışmalar, bireyin uluslararası hukukta bir suje olup olmadığı konusu etrafında yapılmaktadır⁴. Günümüzde uluslararası hukuk, giderek artan bir şekilde, devlet'in yanı sıra, uluslararası örgütler, olaylar ve bireylerle de ilgilenmektedir.

Uluslararası Adalet Divanı (UAD), bir kurum ve kişinin, uluslararası hukuk süjesi olabilmesini, bunların uluslararası alanda haklar ve yükümlülükler edinebilme ve bunları koruyabilme yeterliliğine sahip olabilme koşuluna bağlamaktadır⁵. UAD'nın bu doğrultudaki kararı, kimlerin uluslararası hukuk süjesi olabileceğini ve bunun için hangi hak ve yükümlülükler sahip olmaları gerektiğini belirlememektedir.

Uluslararası hukukta sujenin belirlenmesi, uluslararası toplumun gereksinimleri ile yükümlülük ve haklar edinebilme düzeyine bağlıdır⁶. Diğer bir deyişle, sujenin belirlenmesi, rastgele ve kendiliğinden oluşan bir durum değil, gerekli koşulların yerine getirilmesi halinde gerçekleşen bir durumdur.

İnsan haklarının ağır ihlallerinden hareketle, sorumlu bireylere ilişkin uluslararası hukuk düzenlemelerinin ortaya çıkışı, ancak uluslararası hukukun sadece devletlere değil aynı zamanda bireylere de uygulanmasıyla gerçekleşmektedir. Bir başka deyişle, insan haklarının ağır ihlallerine ilişkin hukuksal düzenlemelerin ortaya çıkışı ve bireyin sorumlu tutulabilmesi, ancak uluslararası hukukta bireyin konumunun belirlenmesi, uluslararası yükümlülükler ile haklar konu-

For Violations of International Humaitarian Law Committed in Non-International Armed Conflict", *International Review of The Red Cross (IRRC)*, No. 822, March 1998, s. 32.

⁴ Okan Beygo, "The Status of Individuals in International Human Rights Law", *Edip ÇELİK'e Armağan; Değişen Dünyada İnsan, Hukuk ve Devlet*, İstanbul, Engin Yayıncılık, 1995, s. 51. Uluslararası hukuk kapsamına giren konular hakkında doktrinde farklı ekoller mevcuttur. Klasik doktrine göre; devletler uluslararası hukukun tek ve kati konusu, süjesidir. Anzilotti'ye göre; bireyler uluslararası hukukun konusunu oluşturmazlar. Çünkü devletin, ulusal hukukun ve uluslararası hukukun izni olmadan bireyler herhangi bir sorumluluk ve yükümlülük yüklenemezler ve bireyler yaptıkları eylemlerden dolayı yargılanamazlar. Ayrıca bireylerin UAD'nında başvuru hakkı yoktur. Bireyler hiçbir olayda uluslararası hukuk çerçevesinde haklar ve yükümlülükler yüklenebilecek yeterliliğe ve sorumluluğa sahip değildirler. George Schwarzenberg, Torsten Geli, M. Siotto Pintor ve Guiseppe Sperduti bu klasik görüşü benimser.

⁵ Beygo, a.g.m., s. 52. *Reparation For Injuries Suffered in The Service of The United Nations Case* (adv. Op.), 1949, ICJ., rep. 174.

⁶ Sunga, *Individual*, s. 140. J. G. Strake, *Introduction to International Law*, Ninth Edition, yy, 1984, s. 56.

sunda bireyi kapsayacak ve bireylerin de uluslararası iddialar ileri sürebilmelerine olanak sağlayacak bir şekilde genişletilmesiyle mümkündür.

Birçok uluslararası hukuk uzmanı, bireyin uluslararası hukuktaki yeri konusunda farklı değerlendirmelerde bulunmakta ve soyut tartışmalara girmektedir. Bu nedenle biz, ilk önce uluslararası hukukta bireyin durumunu, daha sonra ise uluslararası hukukta bireysel sorumluluk konusunu irdeleyeceğiz.

B- ULUSLARARASI HUKUKTA BİREYİN KONUMU

Uluslararası hukukun klasik bakış açısını savunan uzmanlar, devletleri, uluslararası yükümlülük ve sorumluluk üstlenebilme yeterliliklerinden dolayı uluslararası hukukun tek sujesi olarak görürler⁷. Söz konusu uzmanlar, bu görüşlerine uygun olarak, bireyi, uluslararası hukukun sujesi olarak ele almazlar⁸. Öte yandan, bu görüşü savunanlar, bireylerin başka bir devletten veya uluslararası toplumdan koruma talep etme hakkı olmadığını ileri sürmektedirler.

İki büyük dünya savaşında ve sonrasında yaşananlar, klasik bakış açısının geçerliliğini giderek yitirmesine yol açtı. I. Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyeti (MC), azınlıkların korunmasına ilişkin hazırladığı antlaşmalarla, bireye, karşılaştığı haksızlıklara karşı başvuru hakkı tanıdı⁹. Danzig, Saar, Trieste gibi serbest şehirlere ilişkin gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerde, bireylere tanınan başvuru sistemiyle, eğitim hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile benzeri konularda bireylerin haklara sahip olduğu bildirildi¹⁰. Aynı şekilde, manda altındaki ülkelerde de benzeri sistemler kuruldu. Versailles Antlaşmasının getirmiş olduğu başvuru sistemiyle, 1922 yılında Polonya-Almanya'nın yukarı Silesia'da, bireylere başvuru hakkını içeren antlaşmanın imzalanması, bireylere uluslararası alanda talep hakkının tanındığının açık bir örneğidir¹¹.

Öte yandan, 1927 yılında, MC çalışanlarının ve bağlı kuruluşu olan Uluslararası Çalışma Teşkilatı (UÇT) çalışanlarının şikayetlerini inceleyecek bir idare mahkemesi kuruldu. Daha sonra, birçok uluslararası örgüt çalışanlarının disiplin, çalışma şartları ile hak ve yükümlülüklerine ilişkin hukuksal düzenlemeler be-

⁷ Sunga, *Individual*, s. 141. Beygo, a.g.m., s. 52.

⁸ R. Wieruszewski, "Application of International Humanitarian Law and Human Rights Law : Individual Complaints", *Implamantation of International Humanitarian Law*, Ed. Frits Kalshoven- Yves Sandoz, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1989, s. 441.

⁹ M. Semih Gemalmaz, *Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul, Beta Yayınları, 1997, s. 196.

¹⁰ M. Krowicv, "The Problem of International Personality of Individuals", *AJIL*, Vol. 50, 1956, s. 544. Beygo, a.g.m., s. 54. Sunga, *Individual*, s. 141.

¹¹ Glahn, a.g.e., s. 235-236. Korowicv, a.g.m., s. 533. Sunga, *Emerging*, s. 280. Beygo, a.g.m., s. 54.

nimsendi¹². Bu gibi düzenlemelerin yaygınlaşmasıyla, bireylerin, uluslararası hukukta hak ve yükümlülükler edinebilme sürecinde gelişmeler kaydedildi.

Bilindiği gibi, MC, II. Dünya Savaşı sonrası lağvedildi. Antlaşmalarla düzenlenen azınlık hak ve yükümlülükleri, evrensel insan hakları çerçevesinde garanti altına alınmaya başlandı. Savaş sonrası düzenlemelerde uluslararası hukukta bireyin durumu, insan haklarının korumasına ilişkin alınan önlemlerle birlikte gelişti.1947'den beri BM organları önünde insan hakları ihlallerinden dolayı bireyin hakları kavramı ileri sürülmeye başlandı¹³.

BM organlarının aldığı bu türden kararlar, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'ndeki hak ve özgürlüklerin ihlallerini araştırma amacına yöneliktir. Bireysel hak ihlalleri, insan haklarının ağır şekilde ihlal edilmesi konusunda temel veriler sağlar¹⁴. BM bünyesinde bulunan "İnsan Hakları Komisyonu" ve "Azınlıkların Koruması ve Ayrımcılığın Önlenmesi Alt Komisyonu" toplu insan hakları ihlallerini incelemektedir. Bu komisyonların, bireyi temel alan hak ihlallerini inceleme yetkisi yoktur¹⁵.

BM İnsan Hakları Komisyonu, BM kararları çerçevesinde bireysel müracaatları kabul etmektedir¹⁶. Komisyonun bu işleyişinden ayrı olarak, Uluslararası Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi Ek Protokolü, bireysel şikayetlere işlerlik kazandıran bir sistem kurmuştur. Ek Protokol, bunu imzalayan ve bireysel başvuruyu kabul eden devletleri bağlayan yükümlülükler içermektedir. Benzer şekilde, "Her Türlü Irk Ayrımının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme", "İrk Ayrımının Ortadan Kaldırılması Komitesi"nin yetkilerini tanıyan devletlere karşı bireysel ve/veya grup başvuru olanaklarını tanıyan hükümler içermektedir¹⁷.

Devletler, imzalayıp yürürlüğe koydukları antlaşma ve sözleşme hükümlerinin bağlayıcılığı altına girmektedirler. Devletlerin, uluslararası alanda bağlayıcılıklarını kabul ettikleri birçok antlaşma ve sözleşmeler bireysel başvuru ve şikayet hakkını tanımaktadırlar¹⁸.

¹² GATT, WHO, UNESCO, ILO, FAO.

¹³ UNESCO, Resolution 75, 5 Ağust 1947.

¹⁴ Glahn, a.g.e., s. 236-239.,

¹⁵ Sunga, *Individual*, s. 145.

¹⁶ Jack Donnelly, *İnsan Hakları*, Çev. Levent Korkut-Mustafa Erdoğan, Ankara, 1995, s. 219.

¹⁷ Sunga, *Individual*, s. 145-146.

¹⁸ B. M. İşkence Sözleşmesi, I. L. O. Dernek Özgürlük Komitesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Birliği Antlaşması, Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, UNESCO Sözleşmesi, Afrika İnsan ve Halklar Sözleşmesi. Wieruszewski, a.g.e., 443-450. Ayrıntılı bilgi için bkz; Antonio Cassese, "Individuals", *International Law : Achievements and Prospects*, Ed. Mohammed Bedjaoui, Paris, UNESCO, 1991, s. 116-117.

II.Dünya Savaşı sonrası yaşanan bu gelişmeler savaş öncesi durumdan farklılık arz etmektedir. Savaş öncesinde bireyin uluslararası hukuktaki durumu, bir azınlık antlaşması veya uluslararası örgütteki durumuyla sınırlanmıştı. Azınlıkların, azınlık antlaşması gereğince kendilerine tanınmış olan sınırlı hakların ihlali söz konusu olduğunda bireysel başvuru ve şikayet hakları vardı. Bunun dışında meydana gelen insan hakları ihlallerine ilişkin herhangi bir şikayet veya başvuru hakkı tanınmamıştı. II.Dünya Savaşı sonrası çeşitli insan hakları kuruluşları, insan hakları ihlallerine ilişkin başvuruları incelemek ve araştırmak amacıyla çeşitli düzenlemelerde bulundular¹⁹.

Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak, uluslararası hukuk, giderek artan bir şekilde bireyin kendi hareketlerinden dolayı sorumluluğun kabul etmesi yönünde gelişmeye başlamıştır²⁰.

C- ULUSLARARASI HUKUKTA BİREYSEL KİŞİLİK VE BİREYSEL SORUMLULUK İLİŞKİSİ

Uluslararası toplumun gereksinimleri ile gelişen sosyo-ekonomik ve siyasi gelişmeler, bireyi, uluslararası hukukun süjesi haline getirmiştir. Bireyin uluslararası alanda edindiği haklar ve bu hakları koruma yönünde harcadığı çabalar, bireyin uluslararası hukuk ile olan ilişkisini gündeme getirmiştir. Böylece birey, basit anlamda, bir uluslararası hukuk kişisi haline gelmiştir. Ancak, bireyin uluslararası hukuk kişisi olarak devletten sonra gelen bir durumu vardır. Zira, uluslararası hukuk kişisi olmak belli bir hareket ve yeterlilik gücü istemektedir. Bugün bireyler, bir çok konuda, uluslararası hukuktan yararlanma noktasında vatandaş olduğu devletin iznine ihtiyaç duymaktadır. Uluslararası hukukun temel işlevini devlet olmadan tam olarak açıklamak mümkün değildir. Dolayısıyla, devlet, uluslararası hukukun temel süjesi ve öncelikli konusudur²¹.

Günümüzde bireyler, devletin yaptığı antlaşmalar çerçevesinde uluslararası hukuktan yararlanabilmektedir²². Fakat, bu durum, bireyin uluslararası hukukun süjesi olmadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü, uluslararası hukukun süjesini, uluslararası toplumun gereksinimleri, ortaya çıkan gelişmeler, antlaşma ve sözleşmeler belirler.

¹⁹ 20. Yüzyılda uluslararası hukukta bireyin ceza sorumluluğuna ilişkin iki olay dönüm noktası teşkil etmektedir. Bunlardan birincisi ; II. Dünya Savaşı sonrası başlıca savaş suçluların yargılandıkları Nuremberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemeleridir. İkincisi; savaş mağdurlarının korunmasına ilişkin 1949 Cenevre Sözleşmeleridir.. Beygo, a.g.m., s. 61. 20. Cassese, a.g.m., s. 116-117.

²⁰ John T. Rourke, *International Politics on The World Stage*, Fourth Edition, Guilford, y. y., 1993, s. 273.

²¹ Sunga, *Individual*, s. 155.

²² Rourke, a.g.e., s. 278. Cassese, a.g.m., s. 118.

Mevcut uluslararası antlaşma ve sözleşmeler çerçevesinde ağır insan hakları ihlallerini gerçekleştiren bireyler uluslararası hukukça sorumlu tutulmaktadır²³. Dolayısıyla, uluslararası hukukta, birey ve devlet arasındaki yükümlülük ile hak ve görevler arasındaki ayırımın uyumlaştırılması yönünde gelişmeler yaşanmaktadır. Bireylerin, içerik, önem ve tür bakımından devletlerden farklı olduğu gerçeği göz önünde bulundurularak farklı kurallara, düzenlemelere, yetki ve yükümlülüklerle tabi tutulması doğaldır.

Bireylerin uluslararası hukukun süjeleri olarak ele alınmaları ve devletlerden farklı uygulamalara tabi olmaları, uluslararası toplumun değerleri ve ihtiyaçlarına uygun bir şekilde gerçekleşmektedir. Uluslararası toplum, bu anlayışını, korsanlık, köle ticareti, soykırım v.b. suçlara ilişkin düzenlemeler yapmak suretiyle ortaya koymuştur²⁴. Nuremberg Mahkemeleri, II. Dünya Savaşı sırasında işlenen vahşet karşısında sorumlu bireyleri cezalandırmak amacıyla acil düzenlemeler yapmıştır. Daha sonra, uluslararası hukuk, bu gibi gereksinimler karşısında bireylere uygulanacak diğer düzenlemeleri belirleme konusunda gelişme halindedir²⁵. Günümüzde çalışmalarını sürdüren ad hoc niteliğindeki Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri ile sürekli nitelikteki Roma Uluslararası Ceza Mahkemesi bu gelişmelerin bir neticesidir.

Ayrıca, uluslararası hukukta meydana gelen gelişmeler sonucu bireylerin toplumsal statüleri, onların ağır insan haklarından dolayı cezalandırılmalarına engel olmaktan çıkmıştır. Ağır insan hakları ihlalleri yapan bireyler, ister devlet başkanı, ister askeri lider veya kamu tüzel kişisi ya da özel bir kişi olsun cezalandırılır²⁶.

D- SAVAŞ HUKUKUNDA VE ULUSLARARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKUNDA BİREYİN CEZAİ SORUMLULUĞU

1- Genel Olarak

Savaş hukuku ve uluslararası insan hakları hukuku, farklı iki hukuk disiplini

²³ Edoardo Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", *IRRC*, Vol. 81, No. 835, September 1999, s. 531.

²⁴ Pazarıcı, a.g.e., s. 171-183. Gary Komarov, Individual Responsibility Under International Law: The Nuremberg Principles in Domestic Legal System, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 29, 1980, s. 23.

²⁵ Sunga, *Individual*, s. 156. Gerhard Von Glahn, *Law Among Nations*, sixth Edition, New York: Mac Millan Publishers, 1992, s. 879-880.

²⁶ L. C. Green, "Crimes Under The I. L. C. 1991 Draft Code", *War Crimes in International Law*, Ed. Yoram Dinstein-Mala Tabory, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1996, s. 28-29. Virginia Moris-Michael P. Scharf, *An Insider's Guide to The International Criminal Tribunal For The Former Yugoslavia*, Vol. 1, New York, Transnational Publishers, 1995, s. 91.

olmalarına rağmen, aralarında ortak noktalar da mevcuttur. Savaş hukuku uluslararası teamül hukukundan kaynaklanırken, uluslararası insan hakları hukuku II.Dünya Savaşı sonrası meydana gelen gelişmelere bağlı olarak imzalanan uluslararası antlaşma ve sözleşmelere dayanır.

Uluslararası insan hakları hukuku, devletlerin ve bireylerin hak ve yükümlülüklerini gösterir. Bu hak ve yükümlülükler, BM Şartı, BM İnsan Hakları Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi v.b. insan hak ve özgürlüklerini koruyan, geliştiren birçok uluslararası antlaşma ve şartlara dayanmaktadır. Bu hak ve yükümlülükler barış zamanından ziyade savaş gibi, insanları tehdit eden durumların ortaya çıktığı zamanlarda uygulanır²⁷.

Savaş zamanlarında iki durum ortaya çıkar: Birincisi, devletin başlatma hakkı; ikincisi ise, savaşın yürütülmesi için gerekli harekâtlar ve bu harekâtlar sırasında insan haklarının korunması. Savaş sırasında uyulması gereken kurallar “La Haye Hukuku” ve “Cenevre Hukuku”nda düzenlenmiştir. Bunlara genel olarak “La Haye Hukuku” da denilmektedir²⁸.

Ağır insan hakları ihlalleri hem savaş hukukunda hem de uluslararası insan hakları hukukunda yasaklanmıştır. Savaş suçları, barışa karşı suçlar, insanlığa karşı suçlar gibi savaş hukukunun yasakladığı ağır ihlaller dışında, uluslararası insan hakları hukukunda bunlara ek olarak, barış zamanında soykırım, ırk ayrımı ve işkence gibi eylemler de suç sayılmış ve bütün bunlar, insan hakları ihlalleri olarak kabul edilmiştir.

2- Savaş Hukukunda Birey Sorumluluğu

Savaşlarda uyulması gereken kurallara ilişkin ilk düzenlemeler milattan önce (MÖ) 500. yıllarda Çin’in yaptığı antlaşmalara kadar uzanır. Bu tarihten sonra savaş ile ilgili kurallara Hint, Yunan, Roma, Hıristiyan ve İslam hukuklarında rastlamamız mümkündür. Bu hukuk sistemlerindeki düzenlemelerde dini öğelerin ağır bastığı görülmektedir²⁹.

Doğal hukuk sistemi içinde laik ve hiyerarşik öngörü, Grotius’un 1625 yılında yayımlanan “Savaş ve Barış Hukuku” adlı eserinde görmemiz mümkündür. Grotius, eserinde, devleti, uluslararası sistemin temel taşı olarak ele almakta; savaşı, meşru müdafaa halinde başvurulması gereken bir araç olarak ifade etmiştir³⁰.

²⁷ Ibid., s. 15-16.

²⁸ Graditzky, a.g.m., s. 54.

²⁹ Ibid. s. 16.

³⁰ Hugo Grotius, “De Jure Belli ac Pacis Libri Tres”, (çeviri), *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme*, Ed. Howard Williams, Moorhead Wright, Tony

Savaş hukukuna ilişkin uluslararası teamül kuralları, savaş suçlularını yargılama hakkını savaşan taraflara vermektedir³¹. Bu çerçevede, savaşan taraflar, savaş hukukunun çiğnenmesi halinde yargılanacak suçlulara verilecek ceza konusunda serbest bırakılmaktadır. Buna göre, taraflar ölüm cezasını uygulayabilecekleri gibi hapis cezası da verebilirler. Bunun dışında, savaşan taraflar, suçluların karşılıklı serbest bırakılmaları, tazminat v.b. alternatif uygulamalarda da bulunabilirler.

Savaş hukukuna ilişkin olarak 19.yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında, uluslararası işbirliğinde önemli bir gelişme yaşandı. Devletler, savaş hukuku ve teamüllerini gözden geçirmek amacıyla 1899 ve 1907 yıllarında La Haye’de toplandı ve kısaca “La Haye Konferansları” denilen bu toplantılarda önemli kararlar alındı³².

La Haye Sözleşmelerinin temel amacı, savaş hukuku ihlallerini önleme ve kuralları ihlal edenleri kuralara uymaya zorlamaktır. Yine La Haye Sözleşmelerine göre, mağdur devlet, diğer devlet veya devletlerden ateşkes antlaşmalarını bozan bireyleri isteme ve yargılama hakkına sahiptir. Söz konusu Sözleşmeler, savaş hukuku kurallarını ihlal eden devletlerin uluslararası hukuk çerçevesinde sorumlu tutulacağını belirtmektedir. 1907 tarihli “La Haye IV. Sözleşmesi”nde, bireysel sorumluluk, devlet sorumluluğu çerçevesinde ele alınmaktadır³³. Bu Sözleşmede, bireylerin savaş hukuku kurallarını ihlallerinden dolayı yargılanmasının gerektiğine ilişkin herhangi bir hüküm yoktur³⁴.

I. Dünya Savaşı sonrasında müttefik devletler tarafından, savaş hukuku ve teamüllerini ihlal eden düşman devletler uyruğundaki kişileri yargılamak amacıyla gerekli düzenlemeleri yapacak bir komisyon oluşturdu. Versailles Antlaşmasına konulan hükümler, Alman Hükümeti’ne, savaş hukuku ve teamüllerini ihlal eden kişileri, yargılanmak amacıyla, müttefik devletlere teslimini şart koşmuştu³⁵. Versailles Antlaşmasınının 227-229. maddelerinde, devrik Alman İmpa-

Evans, Ankara, Siyasal Kitapevi, 1996, s. 12-133. Green, a.g.m., s. 20. Ahmet Haluk Atalay, *Uluslararası Hukukun Oluşumu; İlk Küreleşme Dönemi 1492-1648*, İstanbul, Göçebe Yayınları, 1997, s. 8-85.

³¹ Glahn, a.g.e., s. 870.

³² Wieruszewki, a.g.m., s. 442. Glahn, a.g.e., s. 871. La Haye düzenlemelerinde savaşın kaçınılmaz olduğu durumlar dışında savaş nedenlerini ve istekliliğini azaltma(1899 La Haye 2. nolu Sözleşme, 1907 La Haye 4. nolu Sözleşme), Savaşın La Haye düzenlemelerine göre yürütüleceği kararları v. b.

³³ Marek St. Korowicz, “ The Problem of International Personality of Individuals “, *AJIL*, Vol. 50, 1956, s. 544-546. L. C. Green, *Essays on The Modern Law of War*, New York, 1985, s. 84. Sunga, Individual, s. 20-22

³⁴ Greppi, a.g.m., s. 535-536.

³⁵ Sunga, *Individual..*, s. 20-22., Pazarcı, a.g.e., s. 175. Gross, Leo :*International Law and Organization*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1993, s. 135-136. İlhan Lütem,

ratoru II. Wilhelm ile öteki savaş suçlarının, kurulacak bir Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından yargılanması öngörülmüştü³⁶. Ancak Hollanda'nın, ülkesine sığınmış bulunan II. Wilhelm'i iade etmemesi ve müttefiklerin de öteki savaş suçlarının yargılmasını Leipzig Mahkemesine bırakması sonucu bu hükümler uygulanamamıştı³⁷.

Uluslararası toplum, savaşı önleme yönündeki çabalarını I.Dünya Savaşı sonrasında da sürdürdü. 1928 yılında imzalanan Birand-Kellogg Paktı'yla, imzacı devletler, aralarındaki sorunları görüşmeler yoluyla çözmeye çalışacaklarını ve savaşa başvurmayacaklarını beyan etmişlerdi³⁸.

II. Dünya Savaşı sonrası müttefik güçlerce imzalanan St. James Deklarasyonu'nda, savaş suçlarının yargılanması gerektiği açık bir şekilde ifade edilmişti³⁹. II. Dünya Savaşı sonrası müttefik güçler, I.Dünya Savaşı sonrası kurulan Leipzig Mahkemesi'nin başarısızlığını da göz önüne alarak, 8 Ağustos 1945 tarihinde "Londra Antlaşması"nı imzaladılar. Londra Antlaşması'nın eki durumunda olan savaş suçlarının yargılanmasını içeren "Nuremberg Şartı"nın 6.maddesi, bireylerin sorumlu tutulacağı suçları sıralamıştır. Bu Şarta göre bireyler, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve barışa karşı suçlardan dolayı yargılanabileceklerdi⁴⁰.

Nuremberg Şartı'yla birlikte, klasik devlet egemenliğinin gerektirdiği ve devlet egemenliğine bağlı yetkiler bağlamında gerçekleştirilen eylemlerden dolayı, bireyin sorumlu tutulamayacağı, sorumluluğun devlete ait olacağı, dolayısıyla bu eylemlerden ötürü sadece devletin yargılanabileceği yolundaki görüş değişikliğe uğramıştır. Nuremberg öncesi savaş suçlarına ilişkin göze çarpan

Harp Suçları ve Devletlerarası Hukuk, Ankara, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, 1951, s. 24-26. Mahkemelerde 901 dava görüldü. Bunlardan 888 dava beratla, 13 davada da ceza verildi.

³⁶ Korowicz, a.g.m., s. 545.

³⁷ Pazarıcı, a.g.e., s. 174. Greppi, a.g.m., s. 535-536. Lütem, a.g.e., s. 2-24. Igor P. Blishchenko, "Responsibility in Breaches of International Humanitarian Law", *International Dimensions of Humaitarian Law*, Dordrecht, Kluwer Acedemic Publishers, 1988, s. 283.

³⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih*, C. II, 1989, Ankara, İmge Kitabevi, s. 21. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 5. Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1988, s. 221-222. Lütem, a.g.e., s. 36. Bu Pakt ile imzacı devletler savaşı çıkarlarına ulaşmak için başvurmayacakları bir yol olduğunu taahhüt ettiler.

³⁹ Gross, a.g.e., s. 136.

⁴⁰ Sunga, *Individual*, s. 25. Pazarıcı, C. II, s. 175-177. Lütem, a.g.e., s. 64-65. Blishchenko, Igor P. : "Responsibility in Breaches of International Humanitarian Law", *International Dimensions of Humaitarian Law*, Dordrecht, Kluwer Acedemic Publishers, 1988, s. 284. Greppi, a.g.m., s. 537-538.

önemli bir husus, uluslararası hukuk çerçevesinde savaş suçlarından dolayı sadece devletin sorumlu tutulabileceğiydi. Böylece, savaş suçlarından dolayı bireyin sorumluluğu devletin inisiyatifine bırakılmıştı. Nuremberg Şartı'yla, devletin savaş suçlarından doğan sorumluluğunun yanında, bireyin de bu tür suçlardan sorumlu tutulabileceğinin kabulü, uluslararası toplumca geniş bir destek gördü. Bireyin uluslararası hukuktaki sorumluluğunun hukuksal kaynağı, Nuremberg Şartı'nın bireyin savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve barışa karşı suçlardan dolayı sorumluluğunu belirten ilgili hükümleridir⁴¹.

Bireyin savaş suçlarından dolayı sorumluluğu II.Dünya Savaşı öncesine dayanmakla birlikte, barışa karşı suçlardan dolayı sorumluluğu Nuremberg Şartı ile birlikte başlamıştır. Nuremberg Şartı'nın 6. maddesinde belirtilen barışa karşı suçlar ve bundan kaynaklanan birey sorumluluğu, uluslararası hukukta gelişmekte olan bir eğilimdir. Bu suç türünün uluslararası toplumda geniş destek görmesine ve bir çok yasal dayanağa sahip olmasına rağmen, gerek kavramın tanımı gerekse bu suça ilişkin birey sorumluluğunun çerçevesi belirlenmiş değildir⁴².

İnsanlığa karşı suçlardan doğan birey sorumluluğu kavramı, insan hakları kavramının uluslararası antlaşmalarda yer almaya başlamasıyla tartışılmaya başlanmıştır. 1899 ve 1907 La Haye Sözleşmelerinde insan hakları kavramına değinilmiş; ancak bu kavram tanımlanmamıştır. I.Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yapılan uluslararası antlaşmalarda, insan hakları ihalelerine değinilmiş ve bu ihallerden dolayı bireylerin sorumlu tutulabileceğinden söz edilmiş; ancak, bu konu savaş suçları kapsamında ele alınmıştır.

II.Dünya Savaşı sonrasında, savaş süresince Alman Devleti'nin Alman Musevilere ve diğer vatandaşlarına yaptığı soykırım ve kötü muamele, insan hakları ihallerini gündeme getirmiştir. Savaş suçları kapsamına Almanların Almanlara yaptığı muameleler girmediğinden, insanlığa karşı suçlar ayrı bir suç kategorisi olarak düzenlemeye tabi tutulmuştur. Nitekim, Nuremberg Mahkemelerinde, insanlığa karşı suçlar ayrı bir suç kategorisi olarak ele alınmış ve yaptırıma tabi tutulmuştur⁴³.

1949 Cenevre Sözleşmeleri, savaş zamanında sivilleri koruma amacına yönelik kurallara yer vermektedir. Bu kurallar, insan hakları ihallerinden sorumlu bireyleri cezalandırma yönünde hükümler içermektedir⁴⁴. Ayrıca, Cenevre Sözleşmeleri, birey sorumluluğuna ilişkin uluslararası kuralları kurumsal bağlamda geliştirmektedir. 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve ek protokolleri ile 1977 Cenevre

⁴¹ Glahn, a.g.e., s. 881. Ayrıntılı bilgi için bkz. Moris-Scharf, a.g.m., s. 91-96. Komarov, a.g.m., s. 23-24.

⁴² Sunga, *Individual*, s. 39.

⁴³ Glahn, a.g.e., s. 885. Lütem, a.g.e., s. 164.

⁴⁴ Green, a.g.m., s. 93-94. Blishchenko, a.g.m., s. 286. Graditzky, a.g.m., s. 32-33.

Sözleşmeleri ek protokolleri, gerek devlet gerekse bireylerin ağır insan hakları ihlallerinden dolayı imzacı devletleri bu ihlallere karşı BM Şartına uygun bir şekilde işbirliğine gitmeleri gerektiğine işaret eden hükümler içermektedir⁴⁵.

Birçok devletin -ulusal çıkarları doğrultusunda yapılmış- ulusal mevzuatı, insan hakları ihlallerini gerçekleştiren bireylerin soruşturulması ve yargılanmasını engelleyen hükümler ihtiva eder. Bu engellerin kaldırılması amacıyla 1968 yılında imzaya açılan ve 1970 yılında yürürlüğe giren “İnsanlığa Karşı Suçlar ve Savaş Suçlarına İlişkin Yasal Engellerin Kaldırılması Sözleşmesi” imzalanmıştır. Sözleşme gereğince imzacı devletler, BM Genel Kurulu’nun 11 Aralık 1946 tarihinde “ağır ihlallere” ilişkin aldığı karar ve 1949 Cenevre Sözleşmelerine göre yargılanmasıyla ve cezalandırılması gereken kişilere karşı yasal engellerin azaltılması ve bu alanda işbirliğine gitmeleri yönünde yükümlülük altına girmişlerdir⁴⁶.

İnsanlığa karşı suçlar, UHK’nun 1985 yılında tamamladığı çalışma raporunda kodifiye edilmiş ve böylelikle uluslararası hukukta yer almıştır. Günümüzde “Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi” (EYUCM) ve “Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi”(RUCM)’nde bireyler, insanlığa karşı işlenen suçlardan dolayı yargılanmakta ve cezalandırılmaktadır.

3- Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Birey Sorumluluğu

Bireyin uluslararası sorumluluğu, savaş hukukunda belirtilen suçlar dışında, uluslararası insan hakları hukukunda belirtilen suçlardan dolayı da söz konusu olmaktadır. Uluslararası insan hakları hukuku, soykırım, ırk ayrımı, işkence ve kölelik suçlarını insan hakları ihlalleri olarak kabul etmektedir. Uluslararası alanda yapılan bir çok antlaşmada bu eylemler yasadışı ilan edilmiştir. Söz konusu suçlar genel düzenlemelerle kurallara bağlanmış; birey sorumluluğu, köle ve köle ticareti suçu dışında, bu genel çerçeve içinde ele alınmıştır. Uluslararası insan hakları hukuku aşağıdaki suçları işleyen bireylerin uluslararası cezai sorumluluğunu kabul etmektedir.

a- Soykırım

1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi imzalanmadan önce uluslararası hukukta soykırımın barış zamanında yasaklanmasına ilişkin özel bir düzenleme yoktu. Bu döneme kadar soykırım eylemi, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları çerç-

⁴⁵ Glahn, a.g.e., s. 887-888.

⁴⁶ Sunga, *Individual*, s. 51-54. Christian Tomuschat, “Crimes Against The Peace and Security of Mankind and The Recalcitrant Third State”, *War Crimes in International Law*, Ed. Yoram Dinstein-Mala Tabory, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1996, s. 45-47.

vesinde ele alınır.1948 yılında imzalanan “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”, soykırımı, açık bir şekilde uluslararası hukuk suçu olarak belirtmektedir⁴⁷. Ayrıca, UAD 28 Mayıs 1951 tarihli Soykırım Sözleşmesine çekinceler konusundaki danışma kararında, anılan Sözleşmenin temelindeki ilkelerin, uygar uluslarca tanınan ilkeler olduğunu belirtmek suretiyle⁴⁸, soykırımın yasaklanmasının hukukun genel bir ilkesi olduğunu teyit etmiştir.

1948 tarihli Sözleşmenin 2. Maddesi, bir ırk, ulus, etnik grup veya dini grup üyelerinin tümüne veya bir bölümüne karşı girişilecek aşağıdaki eylemleri soykırım olarak tanımlamıştır :

- Grup üyelerinin öldürülmesi,
- Grup üyelerinin zihinleri veya bedenleri üzerinde ağır tahribat,
- Grup üyelerinin hepsinin veya bir kısmının yaşam koşullarına kasti olarak zarar vermek, onlar üzerinde fiziksel tahribatı planlı olarak yapmak,
- Grubun çoğalmasını önlemek amacıyla, doğumu engelleyecek önlemleri almaya, kişileri zorlamak,
- Çocukları zorla bir gruptan diğer gruba aktarmak⁴⁹.

İlgili Sözleşmenin 4.maddesinde soykırım eylemini veya Sözleşmenin 3. maddesinde belirtilen soykırımı planlayan, dolaylı veya dolaysız soykırım yapmaya teşvik veya tahrik eden, soykırım suçunun işlenmesine yardım eden amir, kamu görevlileri ve bireylerin cezalandırılacağı belirtilmektedir.

Soykırım Sözleşmesinde, bireysel sorumluluğun, bir kamu görevli veya yasal sorumlu yönetici olunmasından dolayı ortadan kalkmayacağı belirtilmektedir (mad.4). Sözleşmenin 5. maddesinde ise soykırım suçunu işleyenler ve 3. maddesinde belirtilen suçları işleyen bireyler hakkında, etkili cezaların verilmesi gerektiğinden söz edilmektedir. Sözleşmenin 6. maddesinde soykırım suçunu işleyenlerin ve 3. maddesinde sıralanan eylemleri gerçekleştirenlerin, eylemin vuku bulduğu devletin mahkemesinde veya ilgili tarafların yargı yetkisini kabul ettiği bir Uluslararası Ceza Mahkemesinde yargılanması gereğine değinilmiştir⁵⁰.

⁴⁷ Graditzky, a.g.m., s. 30-31.

⁴⁸ Pazarıcı, c II., s. 177.

⁴⁹ Sözleşme metni için bkz. Aslan Gündüz, *Milletlerarası hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*, 2. baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 1994, s. 251. Muzafer Sencer, *Belgelerle İnsan Hakları*, İstanbul, Beta Yayınları, 1988, s. 48. Greppi, a.g.e., s. 540.

⁵⁰ Sunga, Individual, s. 70. Pazarıcı, C. II., s. 179. Rosenne, Shabtai : “War Crimes and State Responsibility”, *War Crimes in International Law*, Ed. Yoram Dinstein And Mala Tabory, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1996, s. 91. Gündüz, a.g.e., s. 252. Sencer, a.g.e., s. 142.

İlgili Sözleşme, Sözleşmede belirtilen suçların yargılanması amacıyla kurulmuş bir uluslararası ceza mahkemesinin bulunmadığı zaman ve durumlarda, söz konusu suçları işleyen bireylerin yargılanmasının, öncelikle, suçun vuku bulunduğu devletin sorumluluğunda olduğu belirtilmektedir(mad.6).

Soykırım suçunu işleyen üst düzey devlet yetkilisini soruşturma veya yargılama konusunda bir çok güçlükle karşılaşmaktadır. Romanya devlet eski başkanı Nicolae Ceausescu'nun yargılanması ve cezalandırılmasında olduğu gibi, bir devlet başkanının yargılanmasının söz konusu olduğu durumlarda da yargılama ve cezalandırma çok hızlı ve katı olmaktadır⁵¹.

Sözleşme, özel düzenlemelere gereksinim duyulan ağır insan hakları ihlallerine ilişkin yasal çerçevenin, uluslararası hukuk bağlamında, özel sorumluluk sistemi kapsamında, uluslararası toplumun işbirliğine gidilerek belirlenmesi gereğini belirtir. Sözleşme, soykırımı uygulanabilecek uluslararası hukuk kurallarının kurumsal çerçevede yürütülmesi gereğini vurgulayarak, bu durumun uluslararası düzeyde bireysel sorumluluğu sistematik bir şekilde ele almaya yönelik çok önemli bir aşama olduğunu belirtir⁵².

Soykırım suçu, Soykırım Sözleşmesi dışında, Cenevre Sözleşmelerinde de ağır insan hakları ihlalleri olarak kabul edilmektedir⁵³. Cenevre Sözleşmeleri hükümlerinin etkinlik kazanabilmesi için, taraf devletlerin, bu hükümleri iç hukuklarına uyarlayabilmelerine yönelik gerekli yasal düzenlemeler yapmaları ve pratik usuller oluşturmaları gerekmektedir. Bu düzenlemeler yapılmadığı takdirde, devletlerin Sözleşme hükümlerini uygulamalarını sağlayacak önlem ve yaptırım mekanizmaları Sözleşmede mevcut değildir⁵⁴. Oysa Soykırım Sözleşmesi, soykırım suçunun bir uluslararası suç türü olması ve uluslararası hukukun genel ilkelerinin bir parçası olması nedeniyle, Sözleşme hükümlerinin sadece Sözleşmeden kaynaklanan bir nedenle değil, ayrıca yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı da uluslararası hukuk kişilerine uygulanacağını öngörmektedir.

b- Irk Ayrımı

Irk ayrımı; siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda yasa önünde bir ırkın diğer ırklardan farklı ayrıcalıklara sahip olduğu bir durumu ifade eder(mad.1)⁵⁵. Güney Afrika'da milliyetçi bir partinin 1948 yılında iktidara gelmesiyle bir

⁵¹ Sunga, *Individual*, s. 70.

⁵² Ibid, s. 71-72.

⁵³ Ibid, s. 72.

⁵⁴ Ibid, s. 72.

⁵⁵ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi metni için bkz. Sen- cer, a.g.e., s. 97-107.

devlet politikası haline getirilen ırk ayrımı (apartheid); beyaz azınlığın beyaz olmayan çoğunluğa karşı sosyo- ekonomik, siyasal ve hukuki alanlarda yasalar önünde ayrıcalıklarını ifade eder⁵⁶.

Güney Afrika'da yaşanan ağır insan hakları ihlalleri, temel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı faaliyetler ve bir çok masum insanın öldürülmesine yol açan ırk ayrımı politikasına bir karşılık olarak, 1971 yılında Gine ve Sovyetler Birliği tarafından "İrk Ayrımı Suçu Sözleşmesi" taslağı BM Genel Kuruluna sunuldu. Genel Kurul tarafından 30 Kasım 1973 tarih ve 3068 sayılı karar ile "İrk Ayrımı Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme" kabul edildi⁵⁷.

Söz konusu Sözleşmenin 1. Maddesi, taraf devletlerin, ırk ayrımcılığını insanlığa karşı suçlardan saydığını, ırk ayrımı politika ve uygulamalarının insanlık dışı hareketler olduğunu, ırk ayrımı ve benzeri politikaların⁵⁸ uluslararası hukuk ilkelerini ihlal eden suçlar olduğunu kabul ettiklerini belirtir. Sözleşmenin 3. Maddesi, bu suça ilişkin olarak, ırk ayrımı suçunu işleyen, bu suça iştirak eden, söz konusu suçun işlenmesine teşvik ve yardım eden herkesi (bireyleri, kurumları ve devlet memurlarını) içine alacak şekilde sorumluluk kapsamını geniş tutmaktadır⁵⁹. Sözleşme, Nuremberg Şartı gibi, bireysel sorumluluğu kabul etmekte; bireylerin, ırk ayrımı suçuna katılmaları halinde cezaî sorumluluk alabileceklerini ifade etmektedir. Sözleşmenin 6. Maddesi, BM İnsan Hakları Komisyonuna, bireyleri, örgüt/kurum üyelerini, kamu görevlilerini, ırk ayrımı suçunun kapsamını belirten bir liste yapma konusunda yetkilendirmektedir. Sözleşme, Cenevre Sözleşmelerinin ağır ihlallere ilişkin cezaî sorumluluğu çerçevesinde, uluslararası işbirliği sistemi içerisinde kurumsal kapsamda suç sorumluluğunu getirmiştir⁶⁰.

Günümüzde uluslararası toplumun önemli bir bölümü ırk ayrımcılığını insan hakları ihlali olarak değerlendirmektedir. "İrk Ayrımcılığı Sözleşmesi", ırk ayrımcılığının, bireysel sorumluluğu gerektiren suçların başında yer aldığını belirtir⁶¹. Bireysel suç sorumluluğu, ağır insan hakları ihlallerini önleyici bir şekilde düzenlenmiştir. İrk ayrımcılığı suçundan dolayı sorumluluk, UHK'nun devlet sorumluluğuna ilişkin taslağında belirtilmekle birlikte, bireylerin bu suça ilişkin

⁵⁶ Sunga, *Individual*, s. 74.

⁵⁷ John F. Murphy, "International Crimes", *United Nations Legal Order*, Ed. Oscar Schachter – Christopher Joyner, Vol. 2, Cambridge, Grotius Publications, 1995, s. 1006.

⁵⁸ Adam öldürme, ağır bedensel ve psikolojik zarar, işkence, insanlık dışı muamele ve cezalandırmalar, yasadışı hapis, bir grubun bir kısmına veya tümüne fiziksel tahribat getiren yaşam koşulları v. b. Sencer, a.g.e., s. 110.

⁵⁹ Pazarıcı, C. II., s. 183. Tomuschat, a.g.m., s. 55. Sencer, a.g.e., s. 111.

⁶⁰ Sunga, *Individual*, s. 77. Sencer, a.g.e., s. 114.

⁶¹ Murphy, *International*, s. 1006.

sorumluluğundan söz edilmemektedir. Güney Afrika'daki ırkçı yönetiminin devrilmesinden sonra ırk ayrımcılığından dolayı bireysel sorumluluk ilkesi kabul edilmiş ve ırk ayrımcılığı, cezaî yaptırım gerektiren bir suç olarak hukuksal düzenlemelerde yerini almıştır.

c- İşkence

Siyasal iktidar sahiplerince başvuru işkencenin tarihi, ilk çağlara kadar uzanır. Günümüzde işkence, bir çok ülkede sorgulama yöntemi olarak yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Bu nedenle işkence, modern zamanımızın insan hakları ihlallerine ilişkin bir sorunu olarak varlığını sürdürmektedir. Gerek bir çok uluslararası belgede gerekse UÇT gibi hükümet dışı uluslararası örgütlerin açıklamalarında işkencenin kınandığına rastlamak mümkündür⁶². II.Dünya Savaşı sonrası uluslararası hukukun bir dalı olarak gelişme gösteren insan hakları hukuku, işkencenin ağır insan hakları ihlallerinden biri olduğunu kabul etmektedir. Uluslararası teamül hukuku çerçevesinde işkence suçu bireysel sorumluluğu gerektirmekte ve bu bağlamda tüm ülkeler bu suçu işleyen bireyleri yargılayabilme olanağına sahip olabilmektedir⁶³.

BM Genel Kurulunca 1948 yılında kabul edilen “Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi”nin 5. maddesinde “hiç kimse işkenceye ya da zulmedici, insanlık dışı, onur kırıcı işlem veya cezalara tabi tutulamaz” denilmektedir⁶⁴. Aynı şekilde, “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi”nin 10. maddesinin 1. fıkrası, “özgürlüğünden yoksun bırakılmış her kişiye insancıl ve insan onuruna yakışır bir şekilde davranılır” demektir⁶⁵. Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesi, taraf devletlere, insan yaşamına son verme, insanlara kötü muamele etme, işkence yapma ve insan onuruna yakışmayacak hareketlerde bulunma yasağı getirmektedir⁶⁶. Buna benzer hükümler “Amerika İnsan Hak ve Yükümlülükleri Bildirgesi”, “Afrika İnsan ve Halklar Hakları Şartı” ve “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”nde de mevcuttur⁶⁷.

⁶² Jack Donnelly: *İnsan Hakları*, çev. Levent Korkut – Mustafa Erdoğan, Ankara, 1995, s. 234.

⁶³ Steven R. Rather- Jason S. Abrahams, *Accountability For Human Rights Atrocities in International Law*, Oxford, Calendon Press, 1997,, s. 111.

⁶⁴ Bildirge metni için bkz. Sencer, a.g.e., s. 48. Gündüz, a.g.e., s. 182. Murphy, *International*, s. 1006-1007.

⁶⁵ Sözleşme metni için bkz. Sencer, a.g.e., s. 64.

⁶⁶ Sunga, *Individual*, s. 81.

⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız, Gemalmaz, a.g.e., s. 259-280. Donnelly, a.g.e., s. 225-230.

1975 yılında BM, tüm insanlığı, insanlık dışı ve aşağılayıcı davranış ve cezalardan, kötü muamele ve işkenceden koruma bildirgesini kabul etti⁶⁸. BM Genel Kurulu, 1984 yılında, “İşkence ve Diğer Aşağılayıcı ve İnsanlık Dışı Muamele ve Cezalara Karşı Sözleşme”yi kabul etti⁶⁹. Bu Sözleşmenin 16. Maddesinde, katılımcı devletlerin, işkence ve insan onurunu aşağılayıcı davranış ve cezaların uygulanmasını yasaklama ve bunları engelleme yükümlülüğü altında olduğunu belirtmektedir. Yine Sözleşmenin 2. Maddesinde, birey sorumluluğuna işaret edilmekte; üst düzey yetkililerin ve kamu görevlilerinin işkenceyi⁷⁰ mazur gösteren uygulamalardan kaçınmaları gereği üzerinde durulmakta ve taraf devletlerin bu yönde idari ve yargısal önlemler alma yükümlülüğü altında oldukları ifade edilmektedir.

İlgili Sözleşmeyle, taraf devletler, kendi aralarındaki şikayetleri inceleyecek “İşkenceye Karşı Komite”nin yetkilerini kabul etmektedir. Ayrıca bireyler de Sözleşme yükümlülüklerinin katılımcı devletlerce ihlallerine ilişkin şikayetlerini Komiteye yapabileceklerdir⁷¹. BM İşkence Sözleşmesi dışındaki uluslararası belgeler, yalnızca devletleri bağlayan hükümlere yer vermekte, işkencenin uygulanması veya sorumluluğuna ilişkin olarak bireyi bağlayan hükümlere yer vermemektedirler⁷².

Günümüzde hükümetler, hükümetler arası örgütler, BM’ye danışmanlık hizmeti sunan hükümet dışı kuruluşlar ve BM özel raportörü, işkencenin sistematik bir şekilde devletlerin resmi uygulamalarında görmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Bunun nedeni olarak da demokrasinin yeterince benimsenmemesini ve hukuk kurallarının yetersizliğini göstermektedirler. Buna karşın dünyanın bir çok ülkesinin anayasa ve yasalarında işkence, kötü muamele ve insanlık dışı hareketleri yasaklayan hükümler mevcuttur⁷³.

Özetlemek gerekirse; BM İşkence Sözleşmesi, işkenceyi önleme yönünde bireylerin uluslararası sorumluluğunu da içeren kuralların uluslararası alanda tanınması yönünde atılmış önemli bir adımdır. İşkenceden kurtulma çabası, resmi düzeyde insan haklarının korunmasına yönelik bilinen en önemli çabalardandır. Bunu UAD ve UHK’nun çalışmalarında görmekteyiz. Buna karşın işkence uygulamalarına hala bir çok ülkede rastlamak mümkündür. Bunun önüne geçmek için, iç hukukta işkenceyle ilgili gerekli normları oluşturmak ve bunları uygula-

⁶⁸ Rather-Abrahams, a.g.e., s. 110.

⁶⁹ BM Genel Kurulu 10 Kasım 1984’te sözleşmeyi kabul etti. 1985’te devletlerin imzasına açıldı. 1987’de sözleşme yürürlüğe girdi. Rather-Abrahams, a.g.e., s.110. Sencer, a.g.e., s. 155. Murphy, *International*, s. 1007.

⁷⁰ Sunga, *Individual*, s. 84. Sencer, a.g.e., s. 156-159. Gemalmaz, a.g.e., s. 252.

⁷¹ Sunga, *Individual*, s. 85. Gemalmaz, a.g.e., s. 252. Donnelly, a.g.e., s. 233-234.

⁷² Sunga, *Individual*, s. 85.

⁷³ Ibid, s. 86.

mak gerekir. Uluslararası hukuk da bu hedefe yönelmekte; ancak bunun için genel ve uygulanabilir kurallar ve yükümlülükler getirmelidir.

d- Kölelik

Kölelik ve köle ticaretinin yasaklanmasına ilişkin uluslararası çabalar 1815 Viyana Konferansına kadar uzanmaktadır⁷⁴. 1831, 1833 ve 1841’de Viyana’da imzalanan Antlaşmalar, 1862 Washington Antlaşması, 1885 Berlin Konferansı, 1890 Brüksel Konferansı v.b. uluslararası işbirliği çabaları, kölelik ve köle ticaretinin önlenmesi ve yasaklanmasına ilişkin önemli girişimlerdir⁷⁵. Kölelik ve köle ticaretinin her türü, uluslararası hukukun ihlalidir. Uluslararası hukukun genel ilkelerince de kölelik ve köle ticareti yasaklanmıştır⁷⁶.

1926 yılında imzalanan “Uluslararası Kölelik Sözleşmesi”, en eski tarihli çok taraflı insan hakları antlaşmalarındandır. Sözleşme, köleliği, gücünün tümünü veya bir kısmını başkalarının sahipliğinde bulunan kişinin durumu şeklinde tanımlar. Sözleşmenin 2. maddesi taraf devletlere köleliğin her çeşidinin ortadan kaldırılması ve yasaklanması yükümlülüğünü getirir⁷⁷. 1956 yılında imzalanan ek protokollerle, 1926 tarihli Kölelik Sözleşmesine, “Kölelik Benzeri Uygulama ve Kurumlar ile Köle Ticareti ve Köleliğin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi” eklenerek genişletildi⁷⁸. Ek Sözleşme, katılımcı devletlere, küçük çocukları işgücü olarak kullanıp istismar etme, kadınların mirastan hak almalarını engelleme, beyaz kadın ticareti yapma yasağı ile serflik ve kölelik benzeri uygulama ve kurumların ortadan kaldırılması yükümlülüğünü getirmiştir(mad.1)⁷⁹.

II.Dünya Savaşı sonrasında kölelik ve benzeri uygulamaların yasaklanmasını içeren bir çok sözleşme imzalanmıştır. Bunun dışında UÇT da kölelik ve benzeri uygulamaların ortadan kaldırılmasına ilişkin olarak üyeleri arasında işbirliğini teşvik eden kararlar almıştır⁸⁰.

Uluslararası hukukta köleliğe ilişkin bireysel sorumluluk ilkesi, 1926 Sözleşmesine ek 1956 Kölelik Sözleşmesi’nin 6. Maddesinde yer almaktadır. İlgili madde hükmünde, kölelik ve benzeri uygulamaların taraf devletlerce suç sayılması ve bu suçu işleyen bireylerin sert bir biçimde cezalandırılması gereği belirtilmektedir. Yine ek Sözleşme gereğince, katılımcı devletler, köleliğin ortadan

⁷⁴ Pazarcı, a.g.e., s. 173. Gemalmaz, a.g.e., s. 200.

⁷⁵ Sunga, *Individual*, s. 87.

⁷⁶ Rather-Abrams, a.g.e., s. 105.

⁷⁷ Sözleşme metni için bkz. Sencer, a.g.e., s. 193.

⁷⁸ Rather-Abrams, a.g.e., s. 106-107. Gemalmaz, a.g.e., s. 208.

⁷⁹ Sözleşme metni için bkz. Sencer, a.g.e., s. 200-205.

⁸⁰ Sunga, *Individual*, s. 90.

kaldırılması konusunda kendi aralarında ve BM ile işbirliğine gideceklerdir.

Uluslararası toplum, köle ticaretinin ortadan kaldırılması konusunda çok taraflı işbirliğinin yararlarına inanmaktadır. Devletleri, silahlı çatışma sürecinde meydana gelen soykırım, ırk ayrımı ve işkence gibi uygulamalara karşı ulusal ceza yasalarında önlemler almakla yükümlendiren uluslararası kurallar, bu gibi suçlarda birey sorumluluğuna ilişkin etkin ve özel önlemlerin alınmasını teşvik etmektedir.

Köleliğe ilişkin birey sorumluluğu, birey sorumluluğunu gerektiren diğer uluslararası kurallardan gerekçe ve formülasyon olarak farklılık gösterir. Kölelik suçu, yer ve kişi bakımından diğer ağır insan hakları ihlallerinden ayrılır. Önceleri birçok devlet köle ticareti yapmamasına rağmen, bireyler, kölelik ve benzer uygulamalar amacıyla insanları bir yerden başka bir yere taşımış, kaçırmış veya tutuklamışlardır. Köle ticareti, genellikle açık deniz alanlarında yürütülen bir faaliyettir. Bunun nedeni, açık denizlerin tarafsız deniz alanları oluşturmaları ve tek bir devletin egemenlik alanı içinde bulunmamalarıdır. Köle ticareti ve köleliğin ortadan kaldırılması için uluslararası işbirliğine özel ihtiyaç vardır.

Uluslararası işbirliği sonucu imzalanan çok taraflı sözleşmeler, insan haklarına olan duyarlılığın artması ve devletlerin bu konuya gösterdiği hassasiyet, köle ticareti ve benzeri uygulamaların yasaklanması ve uluslararası teamül hukukunun bir bölümü haline gelmesinde önemli rol oynamıştır. Uygulamalar göstermektedir ki; kölelik ve köle ticaretinin yasaklanmasına ilişkin uluslararası kurallar, uluslararası hukukun genel ilkeleri haline gelmiştir.

e- Ayrımcılık

Ayrımcılık; bir toplumda bir gruba mensup üyenin diğer grup üyelerinin sahip olduğu haklardan yararlanmaması veya bu hakların ihlal edilmesi temeli üzerine kuruludur⁸¹. Irk, cinsiyet, dil, din veya diğer hassas kriterlere dayanan ayırım üzerine kurulu ihlaller, geniş çaplı ve sistematik bir biçimde uygulanırsa, ayrımcılık olur. Ayrımcılık, insan hakları ihlallerinden sayılmaktadır⁸². Ayrımcılığın önlenmesine ilişkin uluslararası kurallar, uluslararası hukukun insan hakları ihlallerine ilişkin birey sorumluluğu ile iki şekilde ilintilidir. Birincisi, ayrımcılık yapmamaya ilişkin uluslararası kurallar soykırım, ırk ayrımı, kölelik gibi uluslararası suçların uluslararası hukukun bir parçası oluşturmasıdır. İkincisi, ayrımcılığın, uluslararası hukukta, insan hakları kuralarının nasıl olması gerektiğine ilişkin katkıda bulunmasıdır⁸³.

⁸¹ Rather-Abrams, a.g.e., s. 114.

⁸² Sunga, *Individual*, s. 93. Sencer, a.g.e., s. 109.

⁸³ Sunga, *Individual*, s. 93.

Birey sorumluluğu, savaş suçları, soykırım ve işkence gibi ağır insan hakları ihlallerinde görüldüğü gibi ayrımcılık suçunda da görülebilir. Birey sorumluluğunun, söz konusu suçlardan farklı olarak, ayrımcılık suçunda da ayrı bir yeri vardır. Ayrımcılığın yasaklanmasına ilişkin uluslararası belgelerde, öncelikli amaç, ayrımcılık yapan kuruluş, grup, birey ve resmi görevlilerin cezalandırılması hususunda önlemler almaya devletleri teşvik etmek ve devletlerin hükümet politikası olarak ayrımcılığı yasaklamasını sağlamaktır⁸⁴. Ayrımcılığa karşı uluslararası belgelerin en önemlileri “Birleşmiş Milletler Irk Ayrımı Bildirgesi” ve “İrk Ayrımının Tüm Çeşitlerinin Yasaklanmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme”dir. Bu Sözleşme ve Bildirgede, ırk ayrımı yapan ve bu suçu işleyen bireylerin sorumluluğuna işaret edilmektedir⁸⁵. İlgili Sözleşme, ayrımcılığın insanlığa karşı bir suç olduğunu ve bu suçun cezaî sorumluluk gerektirdiğini belirtmektedir⁸⁶. Irk Ayrımı Sözleşmesi’nde, bireylerin ırk ayrımcılığını yasaklayan hükümler mevcuttur. Aynı zamanda Sözleşme, bu konuda taraf devletleri, dolaylı olarak bireylerin ırk ayrımı yapmamalarına ilişkin olarak önlemler alması yükümlülüğü altına sokmaktadır.

BM Irk Ayrımı Bildirgesi’nin 2. maddesinde; “hiçbir devlet, kurum, grup ve bireyin etnik köken, renk, ırk temelinde kurumlar, gruplar ve bireyler arasında temel özgürlükler ve insan hakları konusunda ayrımcı davranışlar gösteremeyeceği” ni belirtmektedir. 1945’ten beri ayrımcılık yapmama ilkesi kapsamında, kanunlar önünde bireysel haklar ve bireylerin eşit muamele ile karşılaşmalarını garanti altına alan uygulamalar geniş ölçüde uluslararası toplum tarafından kabul görmüştür. Bu kapsamda, uluslararası hukuk ile ulusal hukuklarda ırk ayrımcılığını yasaklayan hükümler mevcuttur. Dolayısıyla, ırk ayrımcılığı uygulamaları, uluslararası toplum tarafından hassasiyetle incelenmekte ve tepki toplamaktadır. İnsan hakları ihlallerine ilişkin bireysel sorumluluk, uluslararası toplumun ciddiyetle ele aldığı bir konudur. Ayrımcılığın bireyler tarafından sistematik ve yaygın bir şekilde yapıldığına ilişkin belirtilerin ortaya çıkması halinde, yasal çerçevede bireysel sorumluluk mekanizması devreye girmekte ve uluslararası toplumun tepkisini çekmektedir.

E- MİLOSEVİC DAVASI

Bireylerin işledikleri ağır insan hakları ihlallerinden dolayı uluslararası alanda sorumlu tutulmalarının tarihi yenidir. I. Dünya Savaşına gelinceye kadar bireylerin savaş ve barış zamanlarında işledikleri insan hakları ihlallerinden dolayı uluslararası alanda yargılanmamakta, bu ihlaller devlet sorumluluğu kapsamında ele alınmaktaydı. I. Dünya Savaşında işlenen ağır insan hakları ihlalleri sonucu

⁸⁴ Ibid, s. 95.

⁸⁵ Sunga, *Individual*, s. 95. Sencer, a.g.e., s. 98-100.

⁸⁶ Tomuschat, a.g.m., s. 54-55.

uluslararası alanda bireylerin devlet sorumluluğu dışında sorumluluğa sahip olma gereği tartışılmaya başlandı.

I. Dünya Savaşından sonra Alman İmparatoru, uluslararası hukuk ihlallerinden dolayı uluslararası yargı önüne çıkarılmak istenmiş, ancak bu mümkün olmamıştı. Ancak, savaş sonrası savaş sırasında savaş suçu işleyen kişiler yargılanmış ve cezaya çarptırılmıştır. II. Dünya Savaşından sonra ise, müttefik devletler savaş sonrası dönemde Hitler'i savaş hukuku ve teamüller ihlal suçlarıyla insanlığa karşı suçlardan dolayı yargılamayı düşünüyorlardı, ancak Hitler'in ölümü nedeniyle bu amaç da gerçekleştirilememiştir. Fakat, insanlığa karşı suçlar, savaş suçu ve barışa karşı suç işleyen itilaf gücüne bağlı bireyler için ad hoc uluslararası ceza mahkemeleri kurulmuş yargılanma yapılmış ve cezalar verilmiştir. II. Dünya Savaşından 1990'lı yılların başına kadar bu gibi suçları işleyen bireyler uluslararası alanda yargılanmamıştır.

Soğuk savaşın bittiği 1990'lı yılların başında yaşanan olaylar, devletin üst düzey yetkililerinin gerek kendilerinin gerekse kendi emrinde olan kişilerin gerçekleştirdiği eylemlerden dolayı cezaî sorumluluk almaları uluslararası kamuoyunun gündemine girdi. Bu gündeme gelişin nedeni, Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında işlenen suçlar, Eski Yugoslavya'daki çatışmalarda işlenen suçlar ve Şili Devlet Eski Başkanı Augusto Pinochet'in İngiltere'de bir süre göz altına alınması ve daha sonra Şili mahkemelerince -Pinochet iktidarı döneminde meydana gelen olaylar nedeniyle- Pinochet'e karşı dava açmalarıdır.

Günümüzde de, bu konu 1 Nisan 2001 tarihinde Federal Yugoslavya Cumhuriyeti (FYC) Devlet Eski Başkanı Solobodan Milosevic'in Yugoslavya'da göz altına alınması ve 29 Haziran 2001 tarihinde EYUCM'de yargılanmak üzere La Haye götürülmesiyle uluslararası kamuoyu, tekrar üst düzey devlet yetkililerinin işlenen uluslararası suçlardan dolayı bireysel cezaî sorumluluğu konusunda tartışıldı.

Milosevic, 1941 yılında Eski Yugoslavya'nın Pozarevac kasabasında doğdu. Yüksek öğrenimini Belgrad Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı. 1983 yılına kadar Milosevic, çeşitli sektörlerde çalıştı, 1983 yılında siyasi yaşama atıldı. Milosevic 8 Mayıs 1989 tarihinde Eski Yugoslavya'nın altı özerk cumhuriyetlerinden olan Sırp Cumhuriyeti başkanlığına getirildi. Milosevic, 1990 yılında da Sırp Sosyalist Parti başkanlığına getirildi. 1990 yılında Sırp Cumhuriyeti anayasasının değiştirilmesiyle yapılan seçimlerde Milosevic başkanlığa tekrar seçildi. Milosevic, 1992 yılında yapılan başkanlık seçimini kazandı. Milosevic, bu görevi 1997 yılına kadar sürdürdü. 1997 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimlerine katılarak, seçimi kazandı. Miloseviç, 2000 yılında yapılan FYC seçimlerini kaybederek iktidardan düştü⁸⁷. Millosevic 2001 nisan ayında FYC'inde yakalanarak La Haye'de bulunan EYUCM'sine teslim edildi.

⁸⁷ Milosevic case no. IT-99-36-I Amended Indictment 29 June 2001 (ICTY).

EYUCM'de Milosevic hakkında dava açıldı.EYUCM'de açılan davanın iddianamesinde, Milosevic'in iktidarda olduğu süre içerisinde Kosova'daki Arnavutlara karşı uyguladığı politikalar nedeniyle savaş hukuku ve teamüllerini ihlal ettiği ve insanlığa karşı suçlar işlediği savunulmaktadır. İddianamede, Milosevic ve emri altındaki Milan Milutinovic, Nikola Sainovic, Dragoljub Ojdanic ve Vljako Stojiljkovic ile birlikte 1 Ocak 1999 ile 20 Haziran 1999 tarihleri arasında FYC sınırları içerisindeki Kosova'da Arnavutlara karşı şiddet ve terör politikaları planladıkları, teşvik ettikleri ve bu konularda kolaylıklar sağladıkları ileri sürüldü⁸⁸.

Terör ve şiddet kampanyası, FYC ordu, polis ve paramiliter guruplarca Arnavutların imhasına yönelik girişilen bir hareketti. Bu kampanya, Arnavutların öldürülmesi ve göçe zorlanması temeline dayanmaktaydı. Bu amaç gereğince Milosevic ve yukarda isimleri belirtilmiş olan kişiler bir plan hazırlayıp uygulamaya soktular. Plan gereğince, FYC ordusu ve Sırlar sistematik bir şekilde Arnavutları Kosova'dan göçe zorlayacak ve yerlerine Sırları yerleştireceklerdi. Bu amaçla, Arnavutlara şiddet ve terör uygulanarak bir korku havası yaratılarak Arnavutların göç etmesi sağlanacaktı⁸⁹.

Yine bu çerçevede, Kosova'daki Arnavutlara ait ekonomik değerler çeşitli yöntemlerle ellerinde alınacak veya Kosova'da bulunan Sırlar sistemli ve planlı bir şekilde kışkırtılarak bu ekonomik değerler tahrip edilerek Kosova Arnavutlarından temizlenecekti. Bu amaç paralelinde, Arnavutlara fiziksel şiddet uygulanarak siyasi, dini v.b. gerekçelerle insanlık dışı muamelelerde bulunulacaktı. Bunun yanında Arnavutlara ait resmi belgeler, kimlik belgesi dahil olmak üzere, yok edilecek ve Arnavutlar Makedonya ve Arnavutluk sınırlarına sürülecekti.

Milosevic'in uygulamaya başladığı bu politikalar sonucu yaklaşık 740.000 Kosovalı Arnavut Kosova'dan göç'e zorlandı. Bu kapsamda, Milosevic'in emir ve desteği ile FYC ordusu ile Sırlarca siyasi, ırksal ve dini gerekçelerle, Kosova'nın Grajkove, Gjilan, Mitrovice, Prizen, Slenderaj, Suhareke ve Ferizaj yerleşim yerlerinde Arnavutlara ait mülkler imha edildi, bir çok masum sivil insan katledildi ve Arnavutlara ait resmi belgeler tahrip edildi⁹⁰.

Bu eylemlerdeki rolü nedeniyle EYUCM savcısı Milosevic hakkında hazırladığı iddianamesinde, aşağıda belirtilen EYUCM Statüsünün ilgili maddeleri çerçevesinde Milosevic'in savaş hukuku ve teamüllerini ihlal ettiğini ve insanlığa karşı suçlar işlediğini iddia etmektedir:

- EYUCM Statüsünün 5(d) fıkrası gereğince, Milosevic sivilleri zorla sürgün

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

etmeden dolayı insanlığa karşı suç işlemiştir.

- EYUCM Statüsünün 5(a) fıkrası gereğince, Milosevic masum insanları öldürme emri vermesi nedeniyle insanlığa karşı suç işlemiştir.

- EYUCM Statüsünün 3(a) fıkrası gereğince, Milosevic'in, masum insanların öldürülmesi için planlar hazırladığı, uyguladığı ve bu konularda emir verip yardımda bulunduğu, bunun sonucunda da bir çok masum insanın ölümüne sebebiyet vermekten insanlığa karşı suç işlediği belirtilmiştir.

- EYUCM Statüsünün 5(h) fıkrası gereğince, Milosevic'in insanları siyasi, ırksal ve dini nedenlerden ötürü yargılamasına izin vermesinden dolayı insanlığa karşı suç işlemiştir⁹¹.

Milosevic, 15 Temmuz 1997 tarihinde FYC devlet başkanlığına seçildi. Milosevic bu sıfatla, FYC Ordusu Başkanı, FYC Yüksek Savunma Konseyi Başkanı, Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetleri Devlet Başkanı olarak "Ulusal Savunma Planı" uygulamasından sorumlu en yetkili kişi idi. Ayrıca, Milosevic taşıdığı sıfatla FYC polisi ve devletin diğer kurumları üzerinde yetki sahibiydi. Dolayısıyla, Milosevic, kendi altındaki görevlilerin işledikleri suçları önleme yönünde gerekli önlemleri almamıştır. Bu suçların planlanması, hazırlanması, teşvik edilmesi, suçların işlenmesi emrinin verilmesi ve bütün bu konularda ilgililere yardım etmesi açısından Milosevic sorumluluk altına girmiştir.

Bu gerekçelerden dolayı EYUCM savcısı, Milosevic'in EYUCM Statüsünün 7(a) fıkrası gereğince bireysel cezaî sorumluluğu ve 7(c) fıkrası gereğince amirin cezaî sorumluluğu çerçevesinde savaş hukuku ve teamüllerini ihlal ettiğini ve insanlığa karşı suçlar işlediğini iddia etmiştir⁹².

Milosevic, EYUCM yargı yetkisini kabul etmemekte⁹³, bundan dolayı da savunma yapmayı reddetmektedir.

SONUÇ

Yüzyıllardan beri insan hakları ihlalleri ve bu ihlalleri yapan bireyleri yargılama düşüncesi savunulmaktadır. Bazı devletler ilk önce iç hukuklarında buna ilişkin düzenlemelere gitmişlerdir. Ancak, başka uyruktaki bireylerin bu ihlalleri yapmaları halinde herhangi bir yargılanmanın yapılmaması uluslararası kamuoyunu rahatsız etmekteydi. Bu durum ilk önce devlet sorumluluğu kapsamında ele alınmaya çalışılmış, ancak istenilen sonuç alınmamıştır. Özellikle I. ve II. Dünya Savaşları sırasında işlenen soykırım ve insanlığa karşı suçlar, uluslararası kamuoyunun bu kişilere karşı tepkisini yükseltmesine neden olmuştur. Bu nedenle,

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

⁹³ Milosevic, BM'nin bir Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmasına yetkisi olmadığını ileri sürerek savunma yapmayı red etmektedir.

II.Dünya Savaşı sonunda ad hoc nitelikte Nuremberg ve Uzak-Doğu Uluslararası Ceza Mahkemeleri kurulmuştur.

Bu gelişmeler, devlet sorumluluğunun dışında bireylerin uluslararası ceza sorumluluğu varlığının uluslararası antlaşmalara girmesine sebep olmuştur.II.Dünya Savaşı sonunda soykırım, ırk ayrımcılığı, kölelik, savaş suçları,siyasal ve medeni haklara ilişkin sözleşmeler vb. uluslararası sözleşmelerde bireyin uluslararası ceza sorumluluğunu belirtilmektedir. Ancak, söz konusu sözleşmeler yaptırımları devletlere bırakmakta, uluslararası bir yargı organı kurmamıştır.

Bu süreç içinde uluslararası toplumun insan haklarına olan ilgisi artmıştır. 1990'lı yılların başlarında Eski Yugoslavya ve Ruanda da işlenen insanlığa karşı suçlar ile savaş suçları, uluslararası toplumun varolan hassasiyetini doruğa taşımıştır.Bunun neticesinde, BM EYUCM ile RUCM'lerini kurmuştur.Bu mahkemeler bireyleri, toplumdaki statüleri ne olursa olsun savaş suçları ile insanlığa karşı suçlar işlemeleri halinde, yargılamaktadırlar. Başka bir deyişle, bu Mahkemeler ister devlet başkanı ister ordu komutanı veya siyasi bir lider olsun savaş suçları ve insanlığa karşı suçları işleyen bireyleri kendi yargı yetkisi çerçevesinde yargılama ve cezalandırma yetkilerine sahiptir.

Bu konuda en güncel örnek EYUCM'de Eski Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Milosevic'in yargılanmasıdır.EYUCM, Milosevic'i bir birey olarak işlediği suçlardan dolayı yargılamaktadır.Bu durum bireylerin taşıdıkları sıfatlardan dolayı işlemiş oldukları savaş suçu ve insanlığa karşı suçlardan dolayı bağışık olamayacağına iyi bir örneğini oluşturmaktadır.

Günümüzde, bireylerin uluslararası ceza sorumluluğu konusundaki gelişmeler sürmektedir.Devletler ve uluslararası örgütler buna ilişkin yeni antlaşmalar imzalamakta ve yeni organlar kurmaktadır. BM'nin 1998 yılında statüsünü imzaya açtığı ve Temmuz 2002 yılında çalışmalarına başlayan Uluslararası Ceza Mahkemesi sürekli niteliğe sahiptir.Mahkeme,statüsüne taraf devletlerin vatan-dışı veya bu devletlerin sınırları içerisinde insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve soykırım suçlarını işleyen bireyleri yargılama yetkisine sahiptir.

Bireylerin uluslararası ceza sorumluluğunun yaptırımlara bağlanması ve uygulanması gelecekte olabilecek insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları konusunda bireyleri caydırma konusunda etkiye bulunması beklenebilir. Ancak, tüm gelişmelere rağmen bu konudaki yaptırım yetersizliği ve devletlerin ortak bir konsensüse varmamaları var olan yaptırımların etkisini azaltmakta veya yok etmektedir.